

gyéspüspök is újra meglátogatta a Mintafalut – ám ezúttal utoljára. A baljós jelek ugyanis szaporodtak: az iménti jelentés ugyanis nemcsak a meglehetősen nagyméretű baromfikeltető működéséről számol be, de azt is lakonikusan állapítja meg: a futóárkok készen vannak, abban az egész lakosságnak van hely.³³ És ezekre a futóárkokra nem is olyan sokkal később csakugyan szükség lett: a falu a Dunántúl védelmére létesített Margit-vonal mögött feküdt, és annak kényszerű hátravonása után viszonylag könnyen szovjet kézre került. Az átvonuló csapatok a lakosságot is megsarcolták, a Hangya-tanintézetet teljesen kirabolták, a kár összesen 2,6 millió (béke, tehát infláció előtti pengő) volt.³⁴ Az intézet előtti dendrológiai park – melynek létesítését még 1943 előtt Tuzson János botanikus kezdte el – szinte teljesen tönkrement, csakúgy, mint a villanyhálózat. A szövetkezeti bolt árukészletét és berendezésének egy részét is széthordták.

A Hangya a károk ellenére újra elkezdte a szervezést a faluban, ám a korábbi tagokat a földosztás sokkal jobban érdekelte, így a Központ 1946 nyár végén az 1944 februárjában a községtől mintaparcellának kapott 2,5 holdat visszaadta, sőt, még a visszairás illetékét is vállalta. A Hangya eleinte az egész országban igyekezett jogi eszközökkel „ellentartani”, és a népszövetkezetekbe való beolvadást elkerülni, ez azonban a legtöbb helyen, így Tordason sem járt sikerrel: a propaganda hatására a mintagazdaságot pl. az újonnan alakult Földművesszövetkezet „vette át” a tejjgazdasággal, silókkal, kenderáztatóval és hizlaldával együtt (és ezzel párhuzamosan eltávolították Balogh Elemér mellszobrát is a székház elől).³⁵ Érdekes, bár megválaszolhatatlan kérdés: a Földművesszövetkezet tagjai és vezetői közül vajon hányan vásároltak korábban Hangya-üzletrészt?

Hámori Péter

A Börzsöny „nógrádikum”-a: a Honti-szakadék

Újra látogatható a Honti-szakadék

Az Ipolyba futó mellékvizek számos érdekes földtani felfedezésre hívták már fel a figyelmes erdei bolyongók, majd ezek nyomán a szakértő kutatók figyelmét. Az ipolytamóci megkövesedett fatörzsek vagy a rárópusztai Páris-patak különös értéket képviselnek, melyek méltó – egyben Nógrád Megye Önkormányzata Közgyűlésének döntése alapján „nógrádikum” díjazott – társa a Honti-szakadék.

Ezt a különös alakulatú, mélyre szakadt patak völgyét korábban az Ős-Ipoly munkájának tartották, ám valójában egy klasszikus völgyfőlefejezés (szaknyelven *kaptura*) révén jött létre az 1700-as évek végén, így földtörténeti értelemben újszülöttnek tekinthető.

A Parassai-völgyben futó patak évezredek óta kényelmesen csordogált a Nagy-hegy árnyékában, amikor az 1790-es évek egyikében (a feljegyzésekből valószínűsíthetően 1793-ban) egy hatalmas záporosó vízmossa oldalról nyitotta meg. Az addig békésen folydogáló Parassai-patak ezután ezen a „szakadáson” keresztül tört az Ipolyba. Mivel a víz itt alig néhány kilométeres útján közel kétszáz méter magasságot veszít, hatalmas a munkavégző képessége. 1866-ban Raiz Pál jegyző írta: „*nagyszerű szakadás melynek mélysége circiter 70 ölet tesz*”. Az archív térképeken jól követhető, ahogy mélyül és tágul a Honti Szakadás – s ez a folyamat napjainkban is zajlik.

Az érzékelhető nehézségek és a terület némiképp veszélyes mivoltának ellenére fontos szempontként merült fel már régebben is a bemutatás és a geológiai érdeklődésű látogatók kiszolgálása. A 2007–2013 közötti uniós támogatási időszak Környezet és Energia Operatív Programjának *Természeti értékeink jó kezelése* című prioritásában eredményesen pályázott a Duna–Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság a működési területén található földtani és barlangtani képződmények állagmegóvására és fejlesztésére, az ezekhez kötődő élőlénycsoportok (elsősorban denevérek) védelmének biztosítása érdekében.

³³ Tagszövetkezeti propaganda. Feljegyzés a f. hó 28-án tartandó értekezletre a tordasi mintafalu ügyeivel kapcsolatban. (1944. január 25.) Mintatelepe, Tordas. Uo., 937. tét.

³⁴ Ennek részletes adatait ld. *Lencsés* i. m.

³⁵ A pontos időpontot nem sikerült kideríteni, de a Zempléni Múzeum szerencsi képeslapgyűjteményének egyik, 1948-ra datált darabján már egy üres virágoskert látható a székház előtt; ekkorra már a talapzat sem volt meg. A Sajnovics-díszkút és -szobor is eltűnt egy időre, de azt az 1980-as évek elején, majd az 1990-es évek közepén helyreállították.

A Gerecsében, a Pilisben és a Vértesben huszonkilenc barlang „denevérbarát” lezárása, valamint hulladékmentesítése valósult meg, illetve a kirándulók tájékoztatása céljából több helyszínen információs táblák kerültek elhelyezésre.

Az egyedüli borsönyi helyszíneként szereplő Honti-szakadék fejlesztésének elsődleges célja a völgy járhatóvá tétele volt, amely egy sétány stabilizálása és özönnövények eltávolítása révén valósulhatott meg. Az így kialakított 250 méteres bejárható útvonal tanösvényként is funkcionál. A látogatók színes táblák segítségével ismerkedhetnek meg az ott fellelhető jellemzőbb növény- és állatfajokkal és új padokon, asztalok mellett pihenhetik ki a túra fáradalmait.

A Honti-szakadékba lépve a várt grandiózus látvány helyett először leginkább zűrzavaros növényegyüttes fogadja a látogatót.

Az árok mélyén a hegyoldalakból összegyűlik a humuszos talaj és az egész éven át csörgedező patakocská dús növényzetet nevel. A nehéz szagú gyalogbodza (*Sambucus ebulus*) virágzása idején – azaz nyár derekán – a nappali lepkék és rózsabogarak terített asztala, ősszel pedig a vonuló madarak vendéglője. Ha még marad rajta bogyó, idős asszonyok azt olykor-olykor még ma is begyűjtik, majd jótékony hatású *borzángpálinkát* főznek belőle.

A gyalogbodza fává emelkedő rokona a mindenki által ismert fekete bodza (*Sambucus nigra*). Termésének érésekor az Ipoly mentén vonuló apró madársereg fontos állomáshelye ez a völgy. A sudár bodzafatörzsekből válogatták évszázadokon át a palóc pásztorok furulyáikhoz a nyersanyagot.

A közismert nagy csalán (*Urtica dioica*) haragoszöld levelein táplálkozik és fejlődik az egyik legszebb nappali lepkének, a nappali pávaszem (*Nymphalis io*) hernyója. E növényből a falusiak ma is előszeretettel visznek egy-egy nyalábbal a kiskacsáknak, malacoknak. Bár zsenge leveleiből ma már csak néhol készítenek főzeléket, ám az öregek még emlékeznek az ízére. Télen a felmagzott csalán apró magja a cingék és más kis énekesmadarak csemegéje.

A szakadékba látogatóknak a szeder (*Rubus fruticosus*) szúrós indái csak karmolásokat és bosszúságot okoznak. Bizony, ez az agresszív növény egy nyári napon akár 5–8 cm-t nőhet. Befutja a fiatal fákat, ösvényeket, utakat. Mielőtt végleg kárhozatra ítélnénk, lépünk közelebb hozzá! Tavasszal a fehér virágain lepkék és rózsabogarak randevúznak. A tüskés indák erdeje elrejtje és óvja, ringatja az apró madarak fészkeit. A poszátáknak, tücsökmadaraknak csupán a hangja hallatszik ebből a szúrós zűrzavarból. A szeder termésén nappal az erre járók, majd őszi estéken pelék csemegéznek. Ez a növény nem hullajtja el a leveleit, ezért télen a szarvasok, őzek fontos tápláléka.

A szakadék természeti kincsei közül – feltűnésük és értékük okán egyaránt – kiemelkednek a madárvilág tagjai.

A sárga és szürke színeket viselő hegyi billegető (*Motacilla cinerea*) a középhegységi kisvizek fogyasztó madara. Jellegzetesen csilingelő éneke a borsönyi vízcsobogás, így a honti szakadékban futó Parassai-patak zúgásának elmaradhatatlan kísérője. A völgy jellemző énekese az aljnövényzeten fészkelő vörösbegy (*Erythacus rubecula*).

Kontinensünk legnagyobb testű éjszakai ragadozója az uhu (*Bubo bubo*), melynek szárnyfesztávja a 180 cm-t is eléri! Éjszakai portyáin akár őz méretű zsákmányt is legyűr, ám jellemzően rágcsálókat fogyaszt. Kedvelt eledele a sün, amelynek kifordított tüskés bőrei jól jelzik e nagytestű bagoly jelenlétét a terepen nyitott szemmel mozgó madarászok számára.

A Honti-szakadék egész évben látogatható, akár szakvezetéssel is. További tudnivalóért, részletes információkért érdemes ellátogatni a honlapra.

A vörösbegy, a völgy egyik jellemző madara
(Selmeczi Kovács Ádám felvétele)

Dukát Zsófia–Bezeczky Árpád